

МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЯ ОСВІТИ

УДК 37.015.31:17.022.1:343.81(477)

DOI [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-4\(358\)-101-108](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-4(358)-101-108)

Івах Світлана Михайлівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,

м. Дрогобич, Україна.

slinkolven@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7812-9988>

Купець Олександр Михайлович,

аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,

м. Дрогобич, Україна.

kupec2018@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9950-9285>

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

Моральне виховання та самовиховання засуджених є багатоаспектною проблемою. Ефективність її розв'язання великою мірою залежить від педагогічного керівництва виховним процесом у виправних закладах, створенням у них оптимальних психолого-педагогічних умов для самовиховання та морального розвитку засуджених.

Розглядаючи становлення і формування особистості як розвиток та перетворення ієрархічних відношень видів важливої для неї діяльності, що супроводжується активністю самої особистості, психолого-педагогічна наука нагромадила значний матеріал, який розкриває особливості багатопланової та багатоаспектної життєдіяльності людини, різноманітні види цієї діяльності, їх підпорядкування, значення, обсяг, зміст. При цьому особливо важливим є питання про характер розгортання діяльності у соціальних структурах, оскільки це уможливує періодизацію соціалізації особистості – основу організації цілеспрямованої системи її соціального виховання. З огляду на це увиразнюється необхідність цілеспрямованої організації соціальної діяльності для правопорушників, котра би сприяла їхній ресоціалізації. Звісно, що для засуджених таким видом діяльності, що зумовлює рівень функціонування психічних процесів, основні зміни у психологічних особливостях особистості, постає діяльність із виконання (відбування) кримінального покарання. Звідси актуальним є питання особливостей морального виховання у виправних закладах.

Моральне виховання засуджених було предметом багатьох наукових розвідок таких дослідників, як: О. Адзеленко, П. Вівчар, С. Дем'янчук, О. Караман, О. Лисодєд, П. Лосик, С. Лучко, А. Степанюк, І. Яковець та ін. Кожен з них вніс певний вклад у розв'язання зазначеної проблеми.

Зокрема, дослідники О. Лисодєд, А. Степанюк та І. Яковець під моральним вихованням засуджених розуміють «...цілеспрямовану роботу виправних закладів, основними завданнями якої є виправлення поведінки осіб, позбавлених волі, зростання їхнього морального та духо-

вного розвитку шляхом усунення певних особистісних деформацій» (Лисодєд, Степанюк, Яковець, 2011, с. 41). Специфічною особливістю морального виховання вважають довготривалість і неперервність, неможливість миттєво виявити й оцінити його результати, а також його концентричну структуру (розв'язання виховних проблем починається з елементарного рівня та завершується більш високим; для досягнення намічених цілей, як правило, використовуються види діяльності, які поступово ускладнюються) (Лисодєд, Степанюк, Яковець, 2011).

Натомість П. Вівчар, С. Дем'янчук, П. Лосик, вивчаючи особливості морально-правового виховання неповнолітніх засуджених у вітчизняних виховних колоніях, дійшли висновку, що його ефективність можлива за умов: «усунення найістотніших хиб традиційної системи морального виховання, зокрема в її змісті, за розумного збереження всього позитивного в його методах і формах» (Вівчар, Дем'янчук, Лосик, 2010, с. 147).

Вихідною позицією в моральному вихованні засуджених О. Караман вважає вивчення їхніх індивідуальних особливостей. Дослідник вважає його надважливим, оскільки їхній моральний розвиток має асоціальний характер, їм, як правило, притаманні аморальні погляди та шкідливі звички. А знання психологічних особливостей засуджених, на його думку, дає можливість заглибитись у їхній внутрішній світ і визначити ефективні способи формування у них моральних якостей та активізації особистісного самовиховання (Караман, 2011).

Попри таке зацікавлення зазначеною проблематикою, науковці неповною мірою дослідили питання, яке стосується особливостей морального виховання засуджених у виправних колоніях, ролі у цьому процесі соціальних та педагогічних чинників. Саме у їхньому розкритті полягає **мета** нашої наукової розвідки.

Процес морального виховання – динамічний і творчий, постійно коригований та вдосконалюваний. Його ефективність залежить насамперед від рівня керівництва моральним розвитком правопорушників. Моральне виховання засуджених – складний та багатогранний процес, який охоплює численні соціальні та педагогічні впливи, залишаючись водночас доволі автономним. У педагогічному контексті моральне виховання передбачає цілісну взаємодію колективу виховників, самих засуджених, також соціально-педагогічний вплив мікросередовища останніх. Під педагогічними діями ми розуміємо цілеспрямований та організований вплив на позбавлених волі під час їхньої життєдіяльності у виправній колонії.

Всі фактори, які безпосередньо впливають на моральне становлення й розвиток особистості засуджених, можна розділити на дві великі групи: соціальні та педагогічні. У взаємодії із середовищем і цілеспрямованим виховним впливом правопорушники ресоціалізуються, набуваючи при цьому необхідного досвіду моральної поведінки. Якщо соціальний вплив може бути як стихійним, так і організованим, то педагогічний вплив завжди цілеспрямований і спланований.

Педагогічний вплив на особистість засудженого може бути як довготривалим, так і короткотривалим, значущим для нього і неважливим, передбачуваним і непередбачуваним. У взаємодії із середовищем, що зазвичай часто спричиняє негативний соціальний вплив, ув'язнений робить вибір конкретної моделі поведінки – соціально прийнятної чи аморальної. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє педагогічний вплив, оскільки він є цілеспрямованим, найбільш керованим і сприятливим для формування відповідних взаємин.

Водночас потрібно враховувати, що зовнішній вплив не викликає у засудженого прямої реакції, а обов'язково опосередковується попередній досвід його соціальної поведінки. У контексті нашого дослідження, коли цей досвід є негативним, зрозуміло, що поведінка правопорушників суперечить прийнятним суспільним нормам.

Тому важливо, аби педагогічний вплив, з одного боку, коригував уже наявний досвід, а з іншого – прищеплював новий. Звідси процес морального виховання засуджених полягає у формуванні в них позитивних відносин із навколишньою дійсністю. Під час організації

морального виховання слід надавати перевагу об'єктивним взаєминам, до яких залучаються позбавлені волі у виправній колонії. Ці взаємини і є об'єктом педагогічної діяльності. Усвідомлені правопорушником об'єктивні взаємини втілюються у практичну діяльність та поведінку, стаючи реальними зв'язками особистості. Особистісні взаємини засуджених багатопланові, тому не тільки в різних, а й в одних і тих же умовах їхні погляди на норми поведінки можуть не збігатися з огляду на численні об'єктивні і суб'єктивні фактори.

Вивчення об'єктивних та суб'єктивних аспектів взаємин, зумовлених соціальними й педагогічними впливами, доводить, що, по-перше, налагодження правильних відносин у різних видах діяльності та вільне спілкування уможливають формування у засудженого позитивних рис, викорінення негативних, а також прогнозованість морального виховання. Дуже важливо й те, що за рівнем розвитку взаємин можна відстежити етапи і стадії морального розвитку особистості та її моральних характеристик. Окрім цього, у взаєминах увиразнюються мотивація вчинків та поведінки засуджених, їх уміння керувати своєю поведінкою, здійснювати самоконтроль, саморегуляцію і самообмеження у поведінці.

Аналізуючи взаємозв'язок соціальних та педагогічних впливів на моральний розвиток особистості, доцільно підкреслити, що вирішальне значення відіграють найбільш динамічні й керовані педагогічні фактори, оскільки моральне виховання та розвиток особистості засудженого може бути результативним тільки під впливом різних видів суспільно корисної діяльності, упродовж якої правопорушник поступово перебудовує себе. Всі наші педагогічні впливи становлять динамічну сукупність постійних чи короткотривалих епізодичних сил. Рівень їхньої ефективності багато в чому залежить від працівників виправних колоній, які зобов'язані налагодити найбільш оптимальну організацію виховного процесу.

Значно складнішим є управління тими взаєминами, які педагогічно не можуть бути контрольованими. Це передовсім стосується впливу соціального середовища. Соціальна характеристика спільноти засуджених увиразнює суперечливий характер її існування, можливість асоціальної поведінки засуджених в умовах виправних колоній. Ці суперечності спричинені невідповідністю зовнішньої середовищної інформації характеру відображення і глибини внутрішньої переробки її людиною в результаті відсутності зворотного зв'язку планованих впливів на особистість засудженого, наявності старих негативних асоціальних поглядів і звичок, а також недостатнім усвідомленням ідеальних та практичних норм моральної поведінки. Подолання чи розв'язання зазначених суперечностей здійснюється шляхом перебудови взаємин як між засудженими і колективом виправної колонії, так і безпосередньо між засудженими.

Розглядаючи питання про значення обставин у житті людини й формуванні її особистості, науковці (Степанюк, Яковець, Лисодєд, 2011) підкреслюють, що активатором до діяльності є не тільки вплив середовища, який відчуває на собі людина, а й те, наскільки активно вона сама змінює несприятливі обставини.

Об'єктивні умови та цілеспрямована діяльність у сфері морального виховання особистості засудженого перебувають у динамічній єдності. Усі ці впливи відображені у багатоаспектних взаєминах і їх слід розглядати в різних взаємозв'язках та взаємозалежностях. При цьому необхідно враховувати недоцільність як недооцінки, так і абсолютизації впливу зовнішнього середовища на моральне виховання засуджених. Неправильна оцінка джерела впливу у вихованні призводить до формальності, абстрактності і суб'єктивізму.

Мікросередовище правопорушників, безсумнівно, впливає на поведінку кожного з них, але воно неспроможне повністю визначати форми їхньої моральної поведінки, оскільки кожна особистість володіє власною активністю і здібністю вибирати певні форми поведінки відповідно до своїх потреб та бажань.

Відмітною рисою розуміння ролі зовнішніх умов та суб'єктивного чинника в моральному вихованні засуджених є обов'язкове врахування їхніх спадковості та родинних зв'язків. Ціле-

спрямоване педагогічне керівництво полягає у вмінні передбачати вплив зазначених факторів, у викоріненні негативних моральних звичок і закріпленні позитивних.

Щоденне життя – праця, навчальна та суспільна діяльність, форми спілкування, які формуються у взаємодії із зовнішнім світом, великою мірою визначають психічну і моральну специфіку особистості. Власне, ці умови найефективніше впливають на розвиток особистості. Цілеспрямоване педагогічне керівництво і передбачає, як ми вже наголошували, вміння побачити появу нових моральних взаємин, їх закріплення, а також подолання негативних антиморальних стереотипів поведінки.

У реальному процесі виховання особистості постійно діють фактори, які, залежно від умов, можуть позитивно, негативно чи нейтрально впливати на особистість засудженого. У системі морального виховання зазначені чинники перебувають у причинно-наслідкових зв'язках, педагогічні тісно переплітаються із соціальними. Врахування впливу тих чи інших факторів у моральному розвитку дає змогу розкрити й оцінити ступінь їх необхідності й достатності. При цьому необхідно уникати суб'єктивізму в оцінці рівня моральної вихованості правопорушників, акцентуації лише на негативних якостях особистості.

Взаємодія особистості з навколишнім середовищем проявляється як в елементарній, так і у вищій формах взаємозв'язків. Сутність елементарної форми зводиться до того, що людина пасивно пристосовується до наявних умов, тоді як вища форма характеризується активною участю самої людини у перетворенні навколишньої дійсності. Коли елементарна форма взаємодії спричиняє пасивну поведінку, засвідчуючи байдужість стосовно її мети, активна поведінка відповідає її безпосереднім цілям.

Між причиною і наслідком у поведінці наявні найбільш тісні та варіативні взаємозв'язки. За своєю суттю поведінка – це результат безкінечної більшості випадків вибору людиною можливих варіантів поведінки у наявній навколишній дійсності.

Засвоєння зразків моральної поведінки і виявлення умов, які цьому сприяють, – доволі складне завдання, оскільки моральний розвиток особистості передбачає постійне оновлення її взаємин.

Об'єктивні взаємини, впливаючи на засуджених, викликають у них специфічні реакції і тимчасові зв'язки, які за їх повторення набувають стійкого характеру. Цілеспрямоване керівництво моральним розвитком полягає в тому, щоб уміло закріплювати або ж змінювати усталені взаємини особистості.

Моральний розвиток особистості ув'язненого відбувається лише на основі перебудови його взаємин у колективі. Ці зміни зумовлені суспільними відносинами та вимогами, що регулюють стосунки між особистістю і колективом.

Тому коли йдеться про моральне виховання засудженого, адміністрація виправної колонії насамперед має турбуватися про те, аби в колективі правопорушників формувалися зрілі відносини, які би сприяли виробленню морально-вольових якостей у кожного члена колективу.

Упродовж відбування покарання, під час організації суспільно корисної діяльності засуджений оволодіває відповідною системою дій і вчинків, виражених у суспільно прийнятних нормах і правилах поведінки, у моральних ідеалах, які визначають взаємини ув'язнених один з одним, із колективом виправної колонії, власну самооцінку.

Позитивне ставлення засудженого до різних видів діяльності в умовах виправної колонії залежить передовсім від його вміння обмежувати себе в поведінці, що передбачає наявність вольових якостей. Відповідно, виховникам необхідно створити належні умови для виховання і самовиховання вольових характеристик у правопорушників для подолання суперечностей між ідеальною та реальною поведінкою, для узгодження з цілями та вимогами колективу з наявними в ньому взаєминами. У зв'язку з цим слід посилювати керівництво та контроль за рівнем розвитку колективу засуджених, їхньою моральною поведінкою, утвердженням у колективі позитивної суспільної думки.

У практиці виправних колоній здебільшого мають місце невідповідність між вимогами колективу й поведінкою його членів, розумінням моральних норм та поблажливим ставленням до правопорушників, численні вияви пасивності в боротьбі з негативними тенденціями. Ці явища, по суті, спричинені суперечностями між активністю виховників і пасивністю самих засуджених, їх невмінням правильно вибирати моральні норми поведінки у різних життєвих ситуаціях, а також наявністю асоціальних «внутрішніх» норм життя позбавлених волі. Водночас рівень моральної вихованості особистості необхідно поєднувати зі стійкою соціальною орієнтацією, витримкою, моральним ідеалом і об'єктивною самооцінкою власних переваг та недоліків. Ось чому важливо демонструвати засудженим чіткі перспективи, прагнути налагодити здоровий морально-психологічний клімат у їхньому колективі, належно організувати трудову життєдіяльність колективу, забезпечити атмосферу взаємної вимогливості й відповідальності.

Нині колективи виправних колоній покликані розв'язувати важливі завдання морального виховання засуджених, використовуючи цілеспрямовані впливи й конкретні умови їхньої життєдіяльності. Достатність або недостатність впливу конкретних факторів і умов у моральному розвитку ув'язнених залежить від рівня їхньої здатності, по-перше, переборювати негативну дію злочинного мікросередовища, а по-друге, формувати позитивне ставлення до навколишньої дійсності. Виховний вплив на моральний розвиток особистості правопорушника буде максимально ефективним, коли:

- у засудженого є певне уявлення про його майбутнє;
- рівень його морального розвитку збігається з реальними взаєминами, до яких він залучений;
- ув'язнений має досвід вибору норм моральної поведінки в різних ситуаціях;
- у середовищі засуджених створено умови для боротьби з аморальною та асоціальною поведінкою.

З'ясування шляхів трансформації злочинцем зовнішніх впливів, умов та факторів дає змогу зрозуміти особливості процесу його морального становлення й розвитку.

Але цей механізм не буде повністю вивченим доти, поки максимально вичерпно не дослідять систему впливів на особистість, а також способи її сприйняття та засвоєння. При цьому потрібно пам'ятати, що дії і вчинки особистості визначаються не безпосередньою дією зовнішніх факторів, а опосередковано шляхом внутрішнього переосмислення цінності моральності, її значущості для особистості. Власне, процес опрацювання зовнішньої інформації про моральність охоплює три стадії:

- налаштування особистості на переосмислення відомостей про моральність шляхом визначення її цінності і значимості для особистості;
- аналітико-синтетичне перетворення інформації;
- вироблення варіантів і обрання потрібної програми дій у конкретних ситуаціях. Але не будь-яку інформацію особистість переробляє однаково (до прикладу, не потребує глибокої мисленнєвої переробки інформація стосовно тих впливів, яких засуджений уже зазнавав).

Раціоналізувати та прискорити моральне виховання доцільно шляхом розвитку у засуджених морального мислення (від конкретно-наочного до абстрактного), а також умінь аналізувати й узагальнювати моральні вчинки. Це передбачає численні труднощі, оскільки правопорушники часто не розмежовують суттєві й несуттєві аспекти поведінки з огляду на їхній попередній негативний моральний досвід. Суттєво гальмує моральне виховання засуджених і наявність у них негативних моральних уявлень про позитивні етичні норми. Різноманітність форм діяльності, до яких залучений злочинець у виправній колонії, зумовлює зміну його інтелекту. При цьому активізується мислення, прямує від чуттєвого сприймання до абстрактно-логічних операцій, а поведінка змінюється від ситуативної до свідомої, вольової.

На різних рівнях свого розвитку особистість по-різному керує своєю поведінкою, оцінює й узгоджує її з вимогами адміністрації виправної колонії, а також колективу засуджених.

Коли в особистості формуються стійкі погляди і ставлення, вимоги та оцінки, коли її поведінка визначається не безпосередніми спонуканнями і ситуаціями, а поставленою метою і чітким рішенням, тільки тоді можна говорити про певний рівень морального розвитку.

Для успішного керування процесами морального розвитку особистості засудженого необхідно знати ті провідні відносини, які формуються в його діяльності, а також умови їх реалізації. Тільки ці чинники уможливають вироблення позитивної поведінки. А якщо види діяльності й умови їх реалізації не будуть сприяти позитивним відносинам, не будуть перешкоджати негативним, то вони стануть або нейтральними, або шкідливими. Аналіз моральних взаємин доводить, що вони виникають упродовж багатоваріантних видів діяльності і вільного спілкування. Тому прогнозування морального розвитку особистості нерозривно пов'язане з передбаченням можливих відносин у тому чи іншому пріоритетному виді діяльності, в організованому спілкуванні.

Є багато індивідуальних відмінностей як у моральному мисленні, так і в моральній поведінці. Найбільш типові відмінності можна об'єднати у дві протилежні групи:

- у одних засуджених мислення характеризується чуттєвою спрямованістю і ситуативністю;
- в інших воно більш абстрактне й узагальнене. Інші відмінності розподіляються між цими групами. Успішність розвитку морального мислення та поведінки особистості залежить від того, наскільки правильно та вчасно його оцінюють виховники, колектив, що пізніше сприяє моральному вдосконаленню.

Моральна поведінка зумовлена безліччю чинників, кожен із яких за відповідних умов викликає відповідний наслідок. Однак між зовнішнім впливом на особистість і самою особистістю відсутній тісний зв'язок, тому часто однакові фактори не викликають однозначних форм поведінки.

Аналіз конкретного вчинку засудженого дає змогу з'ясувати причинно-наслідковий зв'язок між його намірами та результатами. З цією метою потрібно обов'язково знати про негативний минулий досвід моральної поведінки засудженого і реальну картину ситуації, відображену в його свідомості. Виховнику необхідно вміти передбачати можливі дії та вчинки особистості, оскільки результати окремих впливів можна виявити тільки у разі багатократного їх повторення або через певний часовий відрізок. Позитивний чи негативний досвід поведінки зазвичай формується поступово, особливо коли позитивне начало бореться з негативним.

Труднощі морального виховання засуджених зумовлені численністю завдань, таких як: формування моральної свідомості; розвиток моральних почуттів; вироблення навичок і звичок суспільно прийнятної поведінки; виправлення прогалин та дефектів моральної свідомості; викорінення негативних почуттів та асоціальних звичок.

Як бачимо, завдання морального виховання нерозривно пов'язані з моральним перевихованням свідомого переживання людиною власного ставлення до моральних вимог, учинків, ідеалів.

Розглянуті нами специфічні особливості моральної свідомості й емоційно-вольової сфери засуджених впливають на формування у них моральних почуттів. Іншими словами, формування позитивних моральних почуттів ув'язнених невіддільне від викорінення негативних стереотипів на основі вироблення у правопорушників моральних почуттів. Цей процес є складним та довготривалим і, як ми вже наголошували, включає не тільки формування моральної свідомості і моральних почуттів після усунення дефектів моральної свідомості й викорінення негативних моральних якостей, а й виховання соціально цінних звичок та навичок паралельно з викоріненням негативних.

На шляху розв'язання розглядуваної проблеми виникає багато труднощів, спричинених індивідуальними особливостями засуджених. Серед них можна виокремити відносно слаб-

кість спонукань, яскраво виражену егоцентричну спрямованість, схильність до негативного впливу. Тому потрібно передовсім покласти край традиційним формам асоціальної поведінки засуджених, а вже пізніше спонукати їх дотримуватися загальноприйнятих суспільних норм.

Список використаної літератури

1. Адзеленко О. Перевиховати можна лише в людських умовах. URL: <http://dmytro-yagunov.at.ua/news/adzelenko/2012-06-01-188>.
2. Вівчар П. В., Дем'янчук С. П., Лосик П. С. Морально-правове виховання неповнолітніх засуджених в умовах виховних колоній. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. 200 с.
3. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі : монографія / А. Степанюк, І. Яковець, О. Лисодед та ін. ; за заг. ред. А. Степанюка. Харків : Кроссруд, 2011. 326 с.
4. Караман О. Принципи соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 1. С. 51–57.
5. Лучко С. В. Співвідношення соціальної та виховної роботи із засудженими в установах виконання покарань. *Право та управління : електронне наукове видання* / голов. ред. П. Мельник; Нац. ун-т держ. податк. служби України. 2012. № 2. С. 459–472. URL: <https://www.nbu.gov.ua/e-journals>.

References

1. Adzelenko, O. Perevykhovaty mozhna lyshe v liudskykh umovakh [It is possible to re-educate only in human conditions]. Retrieved from <https://dmytro-yagunov.at.ua/news/adzelenko/2012-06-01-188> [in Ukrainian].
2. Vivchar, P. V., Demianchuk, S. P., & Losyk, P. S. (2010). *Moralno-pravove vykhovannia nepovnolitnykh zasudzhennykh v umovakh vykhovnykh kolonii* [Moral and legal education of juvenile convicts in the conditions of educational colonies]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
3. Stepaniuk, A., Yakovets, I., & Lysodied, O. (2011). *Zasoby vypravlennia i resotsializatsii zasudzhennykh do pozbavlennia voli* [Means of correction and resocialization of convicts]. Kharkiv: Krossrout [in Ukrainian].
4. Karaman, O. (2011). *Pryntsypy sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnolitnymy zasudzhenyymy v penitentsiarnykh zakladakh* [Principles of social and pedagogical work with juvenile convicts in penitentiary institutions]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka – Social pedagogy: theory and practice, 1*, 51–57 [in Ukrainian].
5. Luchko, S. (2012). *Spivvidnoshennia sotsialnoi ta vykhovnoi roboty iz zasudzhenyymy v ustanovakh vykonannia pokaran* [Correlation of social and educational work with convicts in penitentiary institutions]. *Pravo ta upravlinnia: elektron. nauk. vyd. – Law and management: electronic scientific publication, 2*, 459–472. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals> [in Ukrainian].

Івах С. М., Купець О. М. Особливості морального виховання засуджених у виправних колоніях України

У статті наголошується на багатоаспектності проблеми морального виховання та самовиховання засуджених у виправних колоніях. До їх основних завдань віднесено: формування моральної свідомості; розвиток моральних почуттів; вироблення навичок і звичок суспільно прийнятної поведінки; виправлення прогалин та дефектів моральної свідомості; викорінення негативних почуттів та асоціальних звичок. Зазначено, що на шляху розв'язання зазначених завдань виникає багато труднощів, спричинених індивідуальними особливостями засуджених (відносна слабкість спонукань, яскраво виражена егоцентрична спрямованість, схильність до негативного впливу). Констатовано, що ефективність морального виховання засуджених великою мірою залежить від педагогічного керівництва виховним процесом у виправних закладах,

а одним із основних завдань виховників – створення оптимальних психолого-педагогічних умов для самовиховання та морального розвитку засуджених.

Виокремлено дві групи факторів (соціальні та педагогічні), які безпосередньо впливають на моральне становлення й розвиток особистості засуджених. Розкрито їх характерні особливості. Наголошено на тому, що соціальний вплив може бути як стихійним, так і організованим, а педагогічний – завжди цілеспрямований і спланований, найбільш керований і сприятливий для формування моральної поведінки. Визначено етапи морального розвитку засудженого: налаштування особистості на переосмислення відомостей про моральність шляхом визначення її цінності і значимості для особистості; аналітико-синтетичне перетворення інформації; вироблення варіантів і обрання потрібної програми дій у конкретних ситуаціях.

Ключові слова: моральне виховання, моральний розвиток, засуджені, індивідуальні особливості, моральність, моральна поведінка, моральна свідомість, виправні колонії.

Ivakh S., Kupets O. Peculiarities of moral upbringing of convicts in corrective colonies of Ukraine

The article emphasizes the multifaceted nature of the problem of moral upbringing and self-upbringing of convicts in corrective colonies. Their main tasks include: cultivation of moral consciousness; development of moral feelings; development of skills and habits of socially acceptable behaviour; bridging gaps and correction of defects of moral consciousness; eradication of negative feelings and antisocial habits. It is noted that on the way to solving the specified objectives, there arise many difficulties that are caused by the individual characteristics of the convicts (relative weakness of motivation, pronounced egocentric orientation, tendency to negative influence). It has been established that the effectiveness of moral upbringing of convicts largely depends on the pedagogical guidance in the upbringing process in corrective institutions, and one of the main tasks of educators is to create optimal psychological and pedagogical conditions for self-upbringing and moral development of convicts.

There have been singled out two groups of factors (social and pedagogical) which directly affect the moral formation and personality development of convicts. Their characteristic features have been revealed. It is emphasized that social influence can be both spontaneous and organized, and pedagogical influence is always goal-oriented and planned, the most controlled and favourable to shape moral behaviour. There have been defined the stages of the convict's moral development: getting the personality ready to reinterpret information about morality by determining its value and significance for the personality; analytic-synthetic transformation of information; developing options and choosing the right program of actions in specific situations.

Key words: moral upbringing, moral development, convicts, individual characteristics, morality, moral behaviour, moral consciousness, corrective colonies.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 28.07.2023 р.
Прийнято до друку 27.10.2023 р.